

PAUL LAMBERS

Met emeritaat in 1840

Een kolossale gipsen schedel voor N.C. de Fremery,
Utrechts eerste paleontoloog

Toen professor Nicolaas Cornelis de Fremery (1770-1844) na een professoraat van 45 jaar met emeritaat ging, bleef dat niet onopgemerkt. Op 21 september 1840 werd door studenten van de 'medische en philosophische faculteiten' ter ere van hun leermeester een festiviteit georganiseerd in het Hotel der Nederlanden aan het Janskerkhof, bijna een maand later, op 19 oktober, gevolgd door een serenade en een fakkeloptocht in de stad. Bij het feest schonk M.C. Verloren namens zijn medestudenten De Fremery 'als dank voor het onderwijs en verdere verdiensten' een 'uitmuntend afgietsel in pleister (...) van een kolossalen schedel van een zonderling gevormd voorwerelds zoogdier thans *Dinotherium giganteum* genaamd'. Dit spectaculaire cadeau was een bijna manshoge gipsen kopie van een fossiele olifantachtige schedel, die niet alleen opviel door zijn formaat, maar vooral door de grote naar beneden gebogen slag tanden in de onderkaak.

Bij zijn aantreden als hoogleraar aan de Universiteit Utrecht in 1795 kreeg De Fremery een uitgebreide leeropdracht: geneeskunde, farmacie, en de natuurlijke historie. Daarnaast praktiseerde hij als huisarts, wat hem in staat stelde uit eigen middelen voor het onderwijs een omvangrijke zoölogische en mineralogische collectie samen te stellen. Het natuurhistorisch kabinet van de universiteit was naar zijn smaak daarvoor te bescheiden van omvang. In latere jaren wijdde hij zich, als eerste in Utrecht, aan de geologie en vooral de paleontologie. Professor Vrolik uit Amsterdam schreef in zijn necrologie over De Fremery dat dit zijn meest geliefde vakken waren geworden. Hij publiceerde uiteindelijk een aantal studies over zoogdierfossielen uit Nederlandse ijstijdafzettingen. Zijn voorliefde voor het nog jonge vakgebied van de paleontologie zal de reden zijn geweest dat zijn studenten het bijzondere afgietsel als geschenk hadden uitgekozen. De Fremery was er zeer verguld mee. Hij plaatste het in het mineralogisch-geologisch kabinet en op 13 november 1840 gaf hij voor het Natuurkundig Gezelschap een lezing 'over de *Dinotherium giganteum*, waarvan de kop in

pleister afgedrukt door zijn Ed. werd getoond', zoals staat opgetekend in het verslag van de bijeenkomst.

De gipsen schedel kon destijds worden aangeschaft bij dr. J.J. Kaup van het *Grossherzoglichen Naturalienkabinett* in Darmstadt. In 1836 had Kaup met professor A. von Klipstein van de universiteit van Giessen een grote bovenschedel (zonder onderkaak) van *Deinotherium* beschreven, die eind 1835 was opgegraven in een zandgroeve bij Eppelsheim (Rheinhessen, Duitsland). In de publicatie was een aanprijzing opgenomen voor een met olieverf gekleurde gipsen reconstructie van de complete schedel, met onderkaak, die voor 93 gulden, kon worden aangeschaft. Het ijzeren onderstel kostte nog eens 32 gulden extra. Later werd het in het *Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geognosie, Geologie und*

Gipsen afgietsel van de reconstructie van de schedel van *Deinotherium giganteum*, 159 centimeter hoog, die door studenten werd geschonken bij het afscheid van Nicolaas Cornelis de Fremery in 1840.

Petrefaktenkunde van 1837 opnieuw onder de aandacht gebracht; dit keer was de prijs verdrievoudigd tot 280 gulden (600 francs). Goedkoop was het allemaal dus niet. Het was toen het grootste prehistorische dier waarvan een gipsen afgietsel beschikbaar was.

Kaup deed al enige jaren onderzoek naar de zoogdierfossielen die werden gevonden in Eppelsheim (laat-mioceen, zo'n 10 miljoen jaar oud). Volgens Kaup waren afgietsels het meest geschikt om kennis over fossielen te verspreiden, beter dan beschrijvingen en afbeeldingen. Daarom begon hij met de productie van afgietsels van alle fossielen, die hij in 1832 en 1834 in catalogi publiceerde. Hij was daarmee een van de eersten die op grotere schaal in afgietsels van fossielen handelde. Later in de negentiende eeuw werd de verkoop van gipsen kopieën van fossielen een lucratieve handel voor naturalienhandelaren als Stürtz en Krantz in Bonn, Frič in Praag en Ward in Rochester (Verenigde Staten).

In 1829 had Kaup een fragment van een grote onderkaak met slag tand beschreven onder de naam *Dinotherium* (sic!) *giganteum*. Later werden nog een onderkaak en een fragment van het gehemelte gevonden en kopieën daarvan werden aan meer dan twintig musea verkocht, waaronder het Natuurhistorisch Museum in Leiden. Met de vondst van de bovenschedel kon de hele kop nu uiteindelijk gereconstrueerd worden. Afgietsels daarvan werden ook dit keer aangeschaft door grote musea in Europa. De Fremery schaarde zich in een illustere rijtje met onder andere de natuurhistorische musea in Londen, Oxford en Parijs.

Kaup wist niet goed wat voor een dier *Deinotherium* was en waar hij het binnen de zoogdieren zou moeten plaatsen. Aanvankelijk dacht hij dat de grote slag tanden naar boven gericht in de onderkaak hadden gezeten, maar nadat er meer vondsten waren gedaan zag hij zijn fout in. Hij creëerde een aparte familie, de Curvognathi, naar de vorm van de onderkaak. Daar rekende hij ook de fossiele olifantachtige *Mastodon* (mastodont) en de in Zuid-Amerika levende *Bradypus* (drievingerige luiaard) toe. Andere paleontologen op hun beurt interpreteerden *Deinotherium* als een soort tapir, zee-koe, nijlpaard of zelfs walvis. Uiteindelijk werd het dier in 1853 als een uitgestorven olifantachtige herkend. Het is de grootste olifantachtige die ooit geleefd heeft en ook een van de grootste landzoogdieren, die een schofthoogte van zo'n 4 meter en een gewicht van rond de 13.000 kilo kon halen. Helaas weten we niet welke interpretatie De Fremery bij zijn lezing voor het Natuurkundig Gezelschap aan het dier heeft gegeven.

De Fremery liet bij zijn overlijden in 1844 een aanzienlijke natuurhistorische collectie na. De universiteit wilde die echter niet overnemen. Uiteindelijk werd deze jaren later, op 1 juli 1856, geveild in het logement de Gouden Leeuw aan het Oudkerkhof in Utrecht. Het afgietsel was niet achtergebleven in het mineralogisch kabinet, want in de veiling-

Geschilderd portret van Nicolaas Cornelis de Fremery, door L. Moritz in 1825. De Fremery was hoogleraar geneeskunde, chemie, farmacie en natuurlijke historie vanaf 18 december 1795.

catalogus staat het onder de 'Ossa Fossilia' als nummer 1050 vermeld. Uit de veilingakte is op te maken dat professor Pieter Harting de gipsen schedel op 2 juli heeft gekocht voor 21 Nederlandse guldens. Harting zag blijkbaar het bijzondere van de schedel in, want hij heeft verder niet veel uit De Fremery's verzameling overgenomen. Zo kwam de schedel terecht in het Zoölogisch Museum.

De opvallende gipsen schedel trekt nog altijd de aandacht en brengt ons 10 miljoen jaar terug in de tijd. Hij voert ons ook terug naar de begintijd van de paleontologie, ruim voor Darwin zijn evolutietheorie publiceerde, toen paleontologische pioniers hun weg probeerden te vinden in de soms raadselachtige prehistorische wereld. Bovenal herinnert hij ons ook aan de eerste paleontoloog van de Universiteit Utrecht, die zo gewaardeerd werd door zijn studenten.

uitleg/buys-ballot.

Bettina van Santen, *Scholen en schoonheid: Tweehonderd jaar Utrechtse basisscholen* (Utrecht: Matrijs, 2007).

Nico Slokker, *Ruggengraat van de stad. De betekenis van gilden in Utrecht, 1528-1818* (Amsterdam: Aksant, 2010).

WILLEM FRIJHOFF

In Hippopotamus zit een paard verborgen. De oprichting van de rij-academie van Staffa op Achter Clarenburg in 1705

Nicolas Chevalier, *Description de l'Academie à Monter à Cheval, Etablie à Utrecht, par l'ordre des Seigneurs les Etats de cette Province, sous la direction de Monsieur de Staffa, et de son Batiment, de la Cere-monie de son ouverture le 4 Mars 1705, & de ses exercices, & des noms des Seigneurs et Cavaliers qui ont été & sont dans cette Academie* (Utrecht: chez l'Auteur, 1706).

Norbert Conrads, *Ritterakademien der Frühen Neuzeit. Bildung als Standesprivileg im 16. und 17. Jahrhundert* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1982).

Corinne Doucet, *Les académies d'art équestre dans la France d'Ancien Régime* (Paris: Edilivre, 2007).

G.W. Kernkamp, *De Utrechtsche Academie 1636-1815* (Utrecht: Oosthoek, 1936).

Anthony J.A.M. Lisman, 'Van Riddermatige Rijschool tot Utrechtsche Manege 1641-1971', *Jaarboekje Oud-Utrecht* 1 (1970), p. 93-102.

PETER KOOLMEES

Een (bijna) vergeten monument. De geschiedenis van de Paardenkathedraal op het Veeartsenijterrein
Arjan den Boer, *Vergeten gebouwen in Utrecht 1850-1940* (Utrecht: Stichting Journaal lab i s m. duic, 2020).

J.H. Hartog, 'De gebouwen en terreinen van 1821 tot heden', in: H.M. Kroon, W.J. Paimans en J.E.W. Ihle (red.), *Een eeuw veeartsenijkundig onderwijs 1821-1921* (Utrecht: Senaat der Veeartsenijkundige Hoogeschool, 1921), p. 237-238.

Armand Heijnen, 'Universiteit en stad, al eeuwen nauw verbonden', *Illustrer* 26, nr. 88 (2021), p. 24-31.
Damla Misirlişoy en Günçe Kağan, 'Adaptive reuse strategies for heritage buildings: A holistic approach', *Sustainable Cities and Society* 26 (2016), p. 91-98.

Erik Jan Tjalsma, 'Het lot van eeuwenoude manegegebouwen in Nederland', *Argos* 57 (2017), p. 249-255.

HUIB ZUIDERVAART

Een dubbele telescoop met bijzondere herkomst.

Testimonium van Frans Hemsterhuis als optisch onderzoeker

Frans Hemsterhuis, 'Lettre sur l'Optique à Diotime'. Nederlandse vertaling uitgegeven door Michael J. Petry, 'Brief over de optica aan Diotima', in: Michael J. Petry, J.L. Borst en G.J.L. Scheurwater, *Frans Hemsterhuis. Waarneming en werkelijkheid* (Baarn: Ambo, 1988), p. 69-75.

Gerrit Moll, 'Sterre- en weerkundige waarnemingen', *Algemeene Konst- en Letterbode* 2 (1819), p. 60.

Gerrit Moll en Albertus van Beek, 'Proefnemingen aangaande de snelheid van het geluid', *Verhandelingen der Eerste klasse van het Koninklijk-Nederlandsche instituut van wetenschappen: letterkunde en schoone kunsten te Amsterdam* 7 (1825), p. 281-346 (292).

Michael J. Petry, 'Hemsterhuis on mathematics and optics', in: J.D. North en J.J. Roche (red.), *The Light of*

Nature. Essays presented to A.C. Crombie (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1985), p. 209-234.

Huib Zuidervart, 'The long forgotten relation between an English binocular and a Dutch philosopher. Frans Hemsterhuis (1721-1790) as Herschel's precursor and designer of Dollond's achromatic binocular telescope', in: Wolfgang R. Dick en Jürgen Hamel (red.), *Beiträge zur Astronomiegeschichte*, Band 14 (Leipzig: Akademischen Verlagsanstalt, 2019), p. 123-189.

MARIEKE HENDRIKSEN

Gestold in de tijd. De wasmodellen van Petrus Koning in het Universitair Medisch Centrum Utrecht

Ö. Bánki, 'Het Levenswerk van Professor Jan Bleuland en zijn Leerling en Prosector Petrus Koning', *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* 83, nr. 30 (1939), p. 3838-3844.

Monica Benjaminse, Iris Laboyrie e.a., *De Wasmodellen van Petrus Koning* (Utrecht: Universiteitsmuseum, 1985).

Ronald Bleys, *Petrus Koning, Anatomie in Was* (Utrecht: Universitair Medisch Centrum Utrecht, 2006).

Petrus Koning, 'Catalogue van boetseersels in was', ms catalogue, 1826. Bijzondere Collecties Universiteit Utrecht, UBU E 2 u-1.

Prijsvragen, Voorgesteld ter Beantwoording door de Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij, te Haarlem, 1815-1826 (Haarlem: Vincent Loosjes, 1815), p. 61.

PAUL LAMBERS

Met emeritaat in 1840. Een kolossale gipsen schedel voor N.C. de Fremery, Utrechts eerste paleontoloog
Anoniem, 'Berigten', *Algemeene Konst en Letterbode* 2de deel, nr. 43 (1840), p. 209-210.

J.L. Franzen en O. Feijfar, 'Das Schreckenstier *Deinotherium*', *SENCKENBERG – Natur – Forschung – Museum* 145, nr. 9/10 (2015), p. 256-265.

J.F.H. Kerp, 'Nicolaas Cornelis de Fremery als paleontoloog', *Tijdschrift voor de Geschiedenis der Geneeskunde, Natuurwetenschappen, Wiskunde en Techniek* 4, nr. 3 (1980), p. 119-132.

A. Klipstein en J.J. Kaup, *Beschreibung und Abbildungen von dem in Rheinessen aufgefundenen colossalen Schedel des Dinotherii gigantei mit geognostischen Mittheilungen über die knochenführenden Bildungen des mittelrheinischen Tertiarbeckens* (Darmstadt: Johann Philip, 1836).

W. Vrolik, 'Redevoering over Nicolaas Cornelis de Fremery', *Vaderlandsche Letteroefeningen* (1846) 2de deel, Mengelwerk 1, p. 1-17.

SVEN DUPRÉ

Gekleurd door de geschiedenis. De Swillenscollectie en kunsttechnisch onderwijs in Utrecht

B. Allart, 'Utrechtse universitaire historische collecties in onderwijs en onderzoek. Een pilot van gebruik van collecties in de praktijk', *Gewina* 30 (2007), p. 182-193.

E. van Duijn en M. te Marvelde, 'The Art of Conservation VII: Hopman and De Wild. The Historical Importance of two Dutch Families of Restorers', *Burlington Magazine* 158 (2016), p. 812-823.

A. Hoogenboom, 'Kunstgeschiedenis aan de universiteit: Willem Vogelsang (1875-1954) en Wilhelm Martin (1876-1954)', in: P. Hecht, A. Hoogenboom en C. Stolwijk (red.), *Kunstgeschiedenis in Nederland. Negen opstellen* (Amsterdam: Prometheus, 1998), p. 25-43.

A. Hoogenboom, *De evolutie van de compositie*

De kunsthistorische onderwijsplaten van Willem Vogelsang (1875-1954) (Vianen: Optima, 2007).
A. Hoogenboom en I. Gerards (red.), *De Swillenscollectie. De kunsttechnische verzameling van het Kunsthistorisch Instituut te Utrecht* (Vianen: Optima, 2002).

ROBERT-JAN WILLE

Plus infra. Een academisch genootschap en de historische bodemwetenschap rondom Fort Vechten van 1773 tot nu

Hendrik Marsman, *Tempel en Kruis* (Amsterdam: Em. Querido, 1940).

Samuel Muller Fzn, *Geschiedenis der Noordsche Compagnie* (Utrecht: Gebr. Van der Post, 1874).

Samuel Muller Fzn, 'Jaarlijkse redevoering en opening van de vergadering', *Verslag Algemene Vergadering PUG* (1888), p. 5-45.

Samuel Muller Fzn, 'Verslag over de opgravingen van Romeinsche oudheden te Vechten, gedaan op kosten van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen', *Verslag Algemene Vergadering PUG* (1895), p. 122-169.

Nicolaas Jan Singels, *Gedenboek van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, 1773-1923* (Utrecht: Oosthoek, 1923).

SASKIA STEVENS

Jupiter voor één dag. De Utrechtse maskerade van 1906 in Romeins perspectief

Mary Beard, *The Roman Triumph* (Cambridge MA/Londen: Harvard University Press, 2007).

J.M. Jekel en Anthony J.A.M. Lisman, *De Lustrumfeesten te Utrecht in 1906* (Hilversum: Verloren, 2006).

C.H. Lange en F.J. Vervaeke (red.), *The Roman Republican Triumph. Beyond the Spectacle* (Rome: Edizione Quasar, 2015).

I. Östenberg, *Staging the World: Spoils, Captives, and Representations in the Roman Triumphal Procession* (Oxford: Oxford University Press, 2009).

H.B. Verloren van Themaat, *Te Rome Anno XVII* (Utrecht: Breijer en Van Huffel, 1906).

PIETER HUISTRA

De snor van Kernkamp. De ontwikkeling van gezichtsbehaaring in de Nederlandse geschiedbeoefening

Mineke Bosch, 'Scholarly personae and twentieth-century historians. Explorations of a concept', *BGMN – Low Countries Historical Review* 131, nr. 4 (2016), p. 33-54.

Leen Dorsman, *G.W. Kernkamp. Historicus en democraat, 1864-1943* (Groningen: Wolters-Noordhoff/Egbert Forsten, 1990).

Christopher Oldstone-Moore, *Of Beards and Men. The Revealing History of Facial Hair* (Chicago/Londen: University of Chicago Press, 2016).

JAAP BOS

Van de pen van Freud en Langeveld. Academische briefwisselingen als objects de savoir

Jaap Bos, *M.J. Langeveld. Pedagoog aan de hand van het kind* (Amsterdam: Boom, 2011).

Jaap Bos en Leendert Groenendijk, *The Self-Marginalization of Wilhelm Stekel. Freudian Circles Inside and Out* (New York: Springer Verlag, 2007).

FRANK KESSLER

Een lantaarnplaatje van Ernst Julius Cohen. Het gebruik van lichtbeelden in het moderne academisch onderwijs

Frits Broeyer en Leen Dorsman (red.), *Na driekwart eeuw. Levensherinneringen van Ernst Cohen*

Illustratieverantwoording

- 9 Dirk van Miert
10 Dirk van Miert
11 Beeldbank Universiteit Utrecht, no. 2493, Kees Rutten, 2014
12 National Gallery, Londen, catalogusnummer NG1095
13 Overgenomen uit: A.W. Reinink, *Bouwen voor Utrechts Universiteit. Architectuur en stedenbouw binnen de stad* (Utrecht 1985), p. 12
14 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 31410
15 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 839815
16 Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC), toegangsnummer 317, inventarisnummer 1984
17 Universiteitsmuseum Utrecht, inventarisnummer UG-4006
18 Marco van Egmond
19 Amsterdam Museum, inventarisnummer SA 28705
21 onder Het Utrechts Archief, N.M. Peeters, catalogusnummer 849378
21 boven Het Utrechts Archief, catalogusnummer 30830
22 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 26197
23 Timo van der Horst
24 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 38052
25 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 808271
26 Het Utrechts Archief, J. Moesman, catalogusnummer 79452
27 Sandra Schruijer
28 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 38579
29 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 39529
30 Universiteitsmuseum Utrecht, inventarisnummer UMD-10459
31 Wikimedia Commons, Deelnemer8
32 Universiteitsmuseum Utrecht, Peter Rothengatter/
HetFotoAtelier, inventarisnummer LI-55
33 Universiteitsmuseum Utrecht, Peter Rothengatter/
HetFotoAtelier, inventarisnummer LI-55
34 Universiteitsmuseum Utrecht, inventarisnummer UM-6637
35 Kröller-Müller Museum, Otterlo, inventarisnummer KM 123.905
36 Universiteitsmuseum Utrecht, Jaap van der Does, inventarisnummer UZ-3464
37 Universiteitsmuseum Utrecht, inventarisnummer UG-5178
38 J. der Saar, overgenomen uit: A. Hoogenboom en I. Gerards (eds.), *De Swillenscollectie. De kunsttechnische verzameling van het Kunsthistorisch Instituut te Utrecht* (Vianen 2002), p. 58
39 onder Universiteitsmuseum Utrecht, inventarisnummer 0285-42106
39 boven Het Utrechts Archief, F.F. van der Werf, 808181
40 Het Utrechts Archief, J.J.A. van Winsen, catalogusnummer 300247
41 Ossip van Duivenbode
42 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 220643
43 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 220563
45 links Universiteitsmuseum Utrecht, Francis Kramer, inventarisnummer 0285-114820
45 rechts Universiteitsmuseum Utrecht, Wieke Eefting, inventarisnummer 0285-115105
47 onder Collectie Jaap Bos
47 boven United Archives, 00789015
48 Universiteitsbibliotheek Utrecht, Bijzondere Collecties, Collectie Cohen, 0285-18523 / A-14
49 www.joodsmonument.nl
50 Universiteitsbibliotheek Utrecht, Apparaat Oppermann, A, doos 1, nr. 40,8
51 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 105972
52 Universiteitsbibliotheek Utrecht, Collectie Geyl, doos G 36, map 1
53 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 104764
54 Universitaire Bibliotheken Leiden, DEJONG 138B
55 Wikimedia Commons, Jacob Merkelbach
56 Het Utrechts Archief, 802006
57 Het Utrechts Archief, 903124
59 boven Privécollectie Kees de Pater, Bodegraven
59 onder Utrechts Geveltekenfonds, Arie Rebergen
60 Collectie Ruud Abma
61 Universiteitsmuseum Utrecht, M. Germann, 0285-114685
62 Universiteitsmuseum Utrecht, Hoogleraarsarchief van L.K. Wolff, doos 248, 0285 11500.05
63 Het Utrechts Archief, Vereenigde Fotobureaux, N.V, catalogusnummer 107182
64 Het Utrechts Archief, G.J. Röhner, catalogusnummer 845653
65 Rob ter Bekke
66 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 806539
67 Het Utrechts Archief, J.J.H. Reckers, catalogusnummer 903310
68 Universiteitsmuseum Utrecht, Anefo, inventarisnummer 0285-107662
69 Universiteitsmuseum Utrecht, Anefo, inventarisnummer 0285-107607
70 Het Utrechts Archief, Fotodienst GAU, catalogusnummer 79533
71 Universiteitsmuseum Utrecht, inventarisnummer 0285-123183.
72 Archief Universiteitsbibliotheek Utrecht
73 Werry Crone, overgenomen uit: H.W. von der Dunk, W.P. Heere en A.W. Reinink (red.), *Tussen ivoren toren en grootbedrijf. De Utrechtse Universiteit, 1936-1986* (1986) p. 287
74 Carine van Rhijn
75 Library of Congress, Harris & Ewing Collection, LC-H27-A-4276
77 boven Atria, Amsterdam, An Dekker, A78
77 onder Collectie Savannah Bay, Utrecht
78 Het Utrechts Archief, Fotodienst GAU, catalogusnummer 61157
79 Het Utrechts Archief, catalogusnummer 30714
80 Frank Huisman
81 Nationaal Archief, Fotocollectie Anefo, 924-4623
82 Hans Schouwenburg
83 Hans Schouwenburg
84 Wikimedia Commons, 67wkii
85 boven Milwaukee Art Museum, John R. Glembin, M1962.948
85 onder Beeldbank Universiteit Utrecht, Dick Boetekees, 8149
87 Dirk van Miert
89 boven Beeldbank Universiteit Utrecht, Kees Rutten, 2492
89 onder Uitgeverij Matrijs, Utrecht

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden van het illustratiemateriaal te achterhalen. Mochten personen of instanties desondanks van mening zijn dat rechten niet zijn gehonoreerd, dan kunnen zij contact opnemen met de uitgever.